

OPINII, ATITUDINI ȘI COMPORTAMENTE POLITICE ÎN CADRUL STILURILOR DE VIAȚĂ

LAUREANA URSE

The paper outlines the political attitudes, opinions and behaviours of workers and intellectuals from four cities of our country (București, Cluj, Iași and Tîrgu-Mureș) as a result of the field research unfolded in October 1991 regarding the way of life and life styles in Romania.

Cercetarea opiniilor și a comportamentelor politice abundă, de la cele mai simple sondaje de opinie pînă la cercetări complexe în care comportamentul politic este integrat unei sfere mai largi. Este și cazul de față în care opiniile, atitudinile și comportamentele politice pe care le vom prezenta sînt desprinse dintr-o cercetare referitoare la stilurile de viață, efectuată în orașele București, Iași, Cluj și Tîrgu Mureș în octombrie 1991, pe un eșantion de 623 persoane, format din muncitori și intelectuali.

Viața fiecărui individ se desfășoară în cadrul unei societăți cu o anumită structură economică, politică, culturală, cu valori și norme comune, cu legi pentru toți, societate care, însă, oferă posibilități — mai mari sau mai mici — fiecăruia de a-și organiza viața conform propriilor posibilități și dorințe, de a avea opinii, de a se comporta, deci de a opta pentru un anumit stil al vieții lui, fără a putea face abstracție de cadrul general. Cîmpul politic, într-un context democratic, oferă posibilitatea indivizilor de a avea o multitudine de opinii, o diversitate de atitudini și de comportamente, de aceea la conturarea stilului de viață își aduce o anumită contribuție, alături de opiniile, atitudinile și comportamentele economice, culturale, de muncă sau de timp liber, familiale și extrafamiliale.

La baza unor comportamente politice stau propriile opinii și convingeri sau lipsa acestora, lipsă datorată, în egală măsură, indiferenței față de fenomenele politice sau imposibilității — generate de mai mulți factori — de a se contura niște opinii sau convingeri clare.

Într-o democrație atît cei fără convingeri sau opinii politice cît și cei cu opinii mai mult sau mai puțin conturate au un rol important în stabilirea echilibrului democratic. La fel de important într-un cadru democratic este comportamentul celor cu convingeri politice, comportament care poate îmbrăca mai multe forme, de la acceptarea pozițiilor și convingerilor celorlalți, fără a încerca să-i convingă de justetea propriilor păreri și de injustetea părerilor celorlalți la comportamente de convingere sau chiar pînă la comportamente intolerante, de a nu avea relații cu

cei de alte convingeri; amploarea acestei intoleranțe poate fi o măsură a spiritului democratic într-o societate.

Cercetarea efectuată, în cele patru orașe a căutat să surprindă tocmai aceste probleme la categoriile de populație cuprinse în cercetare, respectiv muncitori și intelectuali; rezultatele cercetării au adus unele elemente lămuritoare, deși lipsa unor comparații cu alte țări nu permite extinderea concluziilor și, mai ales, comensurarea efectului începutului de democrație asupra comportamentelor politice.

Din analiza răspunsurilor la întrebarea „Cind aveți de-a face cu persoane cu convingeri politice diferite de ale dumneavoastră, încercați să-i convingeți că greșesc?” a rezultat prezența comportamentelor de convingere mai ales cu membrii familiei (41% din persoanele intervievate) sau cu prietenii apropiați (33%) și mai puțin cu colegii de serviciu (18%) sau cu alte cunoștințe (13%); în familie sau cu prietenii apropiați asemenea discuții „de convingere” sînt prezente mai mult la intelectuali decît la muncitori.

Toleranța, ca expresie a spiritului democratic, a rezultat din răspunsurile la întrebarea „Ce faceți în cazul în care nu reușiți să-i convingeți?”. Cei mai mulți, respectiv 82%, răspunzînd „evit să mai abordez subiectul” sau „insist în continuare” dovedesc spirit tolerant, în grade diferite; dar nu lipsesc cu desăvîrșire comportamentele intolerante concretizate prin răspunsul „nu mai stau de vorbă cu persoana respectivă”, și anume 4% la nivelul întregului eșantion cercetat. Este de reținut că astfel de comportamente intolerante sînt prezente mai ales la muncitori (7,6%) și aproape inexistente la intelectuali (0,5%). Fără îndoială, pregătirea școlară a intelectualilor i-a obișnuit cu puncte de vedere diferite, cu relativitatea unei opțiuni sau a adevărului în general, cu acceptarea existenței concomitente a mai multor opțiuni, ceea ce se reflectă și în intoleranța mult mai redusă de care ei dau dovadă.

Convingerile politice se concretizează de cele mai multe ori prin simpatizarea cu un partid politic, iar comportamentele politice capătă un contur mai clar cînd se manifestă dorința de participare activă la viața politică. Evident, o participare activă nu se bazează numai pe convingeri politice, pe simpatii față de un partid, ci și pe încrederea în rolul politicii — în cazul țării noastre, pentru refacerea țării, precum și pe încrederea în posibilitățile omului de rînd de a influența mersul evenimentelor politice. În țara noastră, rolul acordat politicii în refacerea țării, încrederea în puterea omului de rînd și comportamentele politice efective poartă, fără îndoială, amprenta transformărilor din ultimii doi ani dar și a complexei și dificilei situații economice. Acest specific a determinat, probabil, convingerea celor mai mulți dintre participanții la cercetare că politica are un rol important în refacerea societății, respectiv 73% (numai 10% negînd acest rol iar 17% considerînd că mai mult dăunează refacerii societății) iar 68% consideră că oamenii obișnuși pot influența — mai mult sau mai puțin — mersul evenimentelor politice (în timp ce 22% consideră că nu au nici o putere). Îndrăznim să afirmăm că rolul mare acordat politicii, în această perioadă, în țara noastră, ca și încrederea în puterea fiecăruia din noi de a influența cursul evenimentelor politice ține mai mult de începutul democrației. Încrederea, așa cum a rezultat din cercetarea efectuată, este mai mare la intelectuali, mai ales în ceea ce privește rolul omului obișnuit,

respectiv dacă muncitorii cred în rolul politicii pentru refacerea societății în proporție de 69%, iar intelectualii în proporție de 77%, în ceea ce privește rolul omului obișnuit în influențarea mersului evenimentelor politice, încrederea intelectualilor este mai mare (79% față de 60% la muncitori). Din partea intelectualilor poate acționa atât dorința lor (dorință neimplinită până în decembrie 1989) cât și faptul că desfășurarea evenimentelor din ultimii doi ani a demonstrat că au o influență care nu este de neglijat. Concomitent, dorința unei părți a opiniei publice și a unor forțe politice de a renunța la ceea ce s-a numit „dictatura proletariatului” și a așeza în locul ei competența și valoarea, a fost — fără îndoială — percepută de o mare parte a muncitorilor și s-a corelat cu nivelul lor mai scăzut de instrucție, ceea ce le dă un mai accentuat sentiment al neputinței, comparativ cu intelectualii.

Comparativ cu încrederea — totuși ridicată atât la muncitori cât și la intelectualii — în puterea omului obișnuit de a influența mersul evenimentelor politice, dorința de participare activă la viața politică este mai mică. La întrebarea „Unii doresc să participe activ la viața politică, alții dimpotrivă, vor să stea deoparte. Dar dumneavoastră?” numai 15% au răspuns „vreau să particip activ la viața politică”, ceva mai mult intelectualii (17% față de 13% muncitorii). Simpatizarea însă cu un partid politic este mai mare, respectiv în medie, 37%. În condițiile în care intelectualii cred mai mult în rolul pozitiv al politicii pentru refacerea țării și, chiar mai mult, în puterea oamenilor obișnuiți de a schimba cursul evenimentelor politice, ei manifestă și opțiuni politice mai ferme, dovedind un partizanat politic mai accentuat decât al muncitorilor, exprimat prin faptul că 45% au declarat că simpatizează cu un partid, în timp ce 30% din muncitori sînt atașați prin convingeri unui partid. Problema raportului dintre partizanatul politic și indiferență este o problemă a oricărei democrații. Indiferența larg răspîdită ar handicapa procesul formării unei voințe publice democratice, dar nu mai puțin periculoasă ar fi și lipsa indiferenței, un anume grad de indiferență fiind necesar pentru starea de sănătate a unei democrații. Elasticitatea „pieței” politice reclamă și rezerve nefolosite care pot fi mobilizate; important, însă, este cine le mobilizează și cum! Într-o societate liberă, sistemul de educație trebuie să producă și indiferență politică creatoare, fiindcă numai așa se poate evita o partinitate exagerată, aducătoare de excese. La fel de important este cum se repartizează partinitatea sau indiferența pe diverse categorii ale populației. Pentru țara noastră nu începe îndoială că procesul echilibrării, din acest punct de vedere, continuă, evoluția sa depinzînd de mai mulți factori, printre care un rol important avînd factorul economic.

De aceea, prezentul și evoluția viitoare a țării, așa cum sînt percepute în prezent, constituie un element important al arhitecturii opiniilor, atitudinilor și comportamentelor politice. În acest sens a fost adresată întrebarea „Cum apreciați cursul evenimentelor din țară?” cu variantele de răspuns „Sintem pe drumul cel bun, deși sint probleme”, „nu am ales drumul cel bun deși mergem înainte”, „mergem pe un drum greșit, trebuie schimbată direcția”, „mai degrabă ne întoarcem de unde am plecat” și „nu pot aprecia”, precum și întrebarea „În ce măsură credeți că există posibilitatea ca țara noastră să ajungă în situațiile: reinstaurarea treptată a unui regim comunist, generalizarea corupției, democrație instabilă cu

conflicte și tensiuni, o societate săracă și înapoiată, intervenția unei puteri străine, instaurarea unui regim dictatorial-represiv și o țară fără prestigiu pe plan internațional”.

Aprecierea situației interne a țării, a naturii și sensului evoluției reformelor evidențiază ideea dominantă că societatea merge pe un drum diferit de cel anterior lui decembrie 1989, numai pentru o minoritate (11%) existînd sentimentul că „mai degrabă ne întoarcem de unde am plecat”. Acceptarea, îisă, a sensului reformelor, considerînd că „sîntem pe drumul cel bun, chiar dacă sînt probleme” este prezentă numai la 32% din totalul eșantionului cercetat. Evaluarea negativă a conținutului și sensului evoluției actuale (41%) îmbracă atît forme moderate, ca de exemplu „nu am ales drumul cel bun, deși mergem înainte” (28%), cît și forme de respingere categorică cerîndu-se schimbarea orientării pentru că se merge pe un drum greșit (13%).

Evoluția țării este văzută ca îndreptîndu-se spre o democrație instabilă cu conflicte sociale (44% — destul de probabil și 21% — sigur), în care se va generaliza corupția (27% — destul de probabil și 37% — sigur). Posibilitatea instaurării unui regim dictatorial-represiv, a reinstaurării treptate a regimului de tip comunist este respinsă de aproape jumătate din persoanele interviuate, dar temeri în acest sens mai există încă, mai mult sau mai puțin accentuate (34% — pentru un regim dictatorial-represiv și 38% — pentru un regim de tip comunist). Nu lipsesc cu desăvîrșire nici temerile pentru intervenția unei puteri străine, această posibilitate fiind considerată fie „în mică măsură” (24%), fie „destul de probabilă” (15%) sau „aproape sigur” (5%). Și, în sfîrșit, circa 75% consideră că vom deveni o țară săracă, iar pe plan internațional — lipsită de prestigiu. În această configurație generală a opiniilor se conturează și deosebirile dintre muncitori și intelectuali. Pe muncitori îi caracterizează o pondere mare a răspunsului „nu știu” (între 20% și 30%), o dispersie mai mare a celorlalte alternative de răspuns, ceea ce face ca opiniile lor să aibă o intensitate mai redusă decît ale intelectualilor. La intelectuali, de exemplu, este mai accentuată opinia că țara evoluează spre o democrație instabilă, cu conflicte sociale, săracă și lipsită de prestigiu pe plan internațional. Între posibilitatea instaurării unui regim dictatorial-represiv și a reinstaurării unui regim de tip comunist, intelectualii se tem mai mult de acesta din urmă (46% față de 36% — cei care se tem de instaurarea unui regim de tip dictatorial-represiv). La muncitori temerea pentru instaurarea sau reinstaurarea unuia din cele două regimuri este mai mică și mai puțin diferențiată (30% pentru regimul dictatorial-represiv și 32% pentru un regim comunist) comparativ cu structura opiniilor intelectualilor.

În contrast cu rolul important acordat politicii, în general, pentru refacerea țării, apare atitudinea față de principalele instituții ale statului: televiziune, poliție, S.R.I., parlament, presă și președinte, apreciate cu ajutorul unei scale cu cinci trepte și anume: 1. „enervare”; 2. „indispoziție”; 3. „indiferență”; 4. „mulțumire” și 5. „satisfacție”; față de toate instituțiile se manifestă o atitudine situată între „indispoziție” și „indiferență”; Dacă la nivelul întregului eșantion ierarhizarea instituțiilor în funcție de atitudinea față de ele este: televiziunea — 2,84, președintele — 2,83, poliție — 2,77, presă — 2,74, S.R.I. — 2,72 și parlament — 2,44, între inte-

lectuali și muncitori apar unele diferențe și anume :

<i>intelectualii</i>	<i>muncitorii</i>
— televiziune	— președinte
— presa	— televiziune și poliție
— președinte	— S.R.I.
— poliție	— presa
— S.R.I.	— parlament
— parlament	

În contextul general cind instituțiile principale nu se bucură de atitudini favorabile, intelectualii dovedesc atitudini chiar ceva mai negative decît muncitorii, la care se adaugă și o altă ierarhizare a atitudinii lor și respectiv a instituțiilor.

Diferența de intensitate a opiniei dintre muncitori și intelectuali provine, în primul rînd, din ponderea răspunsurilor extreme („enervare” și „satisfacție”) care este mai mare la muncitori, mai ales a „satisfacției” care, deși cu pondere redusă, este totuși prezentă la muncitori în timp ce la intelectuali este aproape inexistentă. Intelectualii în schimb evită răspunsurile extreme (cu excepția „enervării” referitoare la președinte, S.R.I. și parlament), dar au o notă negativă în plus. De pildă, referitor la televiziune muncitorii sînt în proporție mai mare decît intelectualii, „enervați” de aceasta, dar sînt și satisfăcuți de ea, deși nu mulți (6%), ceea ce la intelectuali se întîmplă extrem de rar (0,8%). În ceea ce-l privește pe președinte, diferența de opinie provine din faptul că la muncitori este mai mare numărul celor „enervați” de președinte, în final ajungîndu-se la o apreciere ceva mai bună din partea muncitorilor, fiind cel mai bine apreciat, comparativ cu celelalte instituții, dar rămînînd cu un coeficient din zona „indiferenței”. Presa, la rîndul ei, este privită de muncitori cu mai multă „enervare”, dar și cu mai multă „indiferență” spre deosebire de intelectuali care sînt mai mulțumiți de aceasta (36% față de 19% la muncitori); referitor la „indiferența” muncitorilor față de presă este greu să precizăm dacă această indiferență exprimă lipsa interesului de a citi presa sau indiferența față de conținutul propriu-zis al presei. Ca și în cazul presei, muncitorii manifestă o mai mare indiferență față de parlament (32%), în schimb la intelectuali capătă o amploare mai mare atitudinile de „enervare” și „indispoziție” (59%). În general considerăm că imaginea instituțiilor ce se reflectă în atitudinea față de ele constituie un element negativ în ansamblul de opinii, atitudini și comportamente politice, iar contradicția ce apare între rolul mare ce este acordat politicii în refacerea țării și atitudinea puțin favorabilă față de instituțiile statului oglindește specificul societății noastre, încă neașezate într-un cadru democratic stabil.

În general problematica atitudinilor și comportamentelor politice prezentate sînt un punct de plecare atît spre extinderea și aprofundarea cercetării acestei problematice, mai mult decît simplul sondaj de opinie cu privire la opțiunea pentru un partid sau altul, cît și spre o dezbateră amplă asupra acestor probleme.